

Чекарева Є. С.,

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

КОНЦЕПТ ЧАСУ В СИСТЕМІ АФОРИЗМІВ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Незважаючи на розробку окремих питань репрезентації категорії часу на матеріалі класичних мов з позицій антропоцентричного підходу, на сьогодні спостерігається брак у вивченні лексичного поля темпоральності, що включає сукупність способів вираження часових відношень за допомогою спеціальної часової лексики і характеризується складністю й широтою системних зв'язків. Актуальність роботи визначається тим, що попри довгу традицію збору, класифікації й загального аналізу латинських афоризмів у сучасній лінгвістиці досі не розглянуто питання репрезентації концепту часу в цій групі фразеологічних одиниць. Натомість системний опис афоризмів означеної семантики допоможе виявити специфіку реалізації темпоральної концептосфери в лексичній системі латинської мови, а відтак – глибше зрозуміти світоглядні засади формування культури античного світу.

Мета наукової розвідки полягає в тому, щоб описати та проаналізувати систему афоризмів латинської мови часового значення, визначити специфічні для носіїв мови принципи фіксації і репрезентації знань про час загалом, його вплив на людину та довкілля, виявити стратегію часової параметризації носіями римської етноментальності. Досягнення означеної мети передбачає систематизацію та опис фразеологічних одиниць за семантичними ознаками та особливостями їх уживання в темпоральному контексті.

У результаті проведеного дослідження сформульовано наступні висновки: афоризми – система виразів, яка дає можливість розкрити уявлення людини про світ і час. В афоризмах представлено час з усіма характерними для нього ознаками: тривалість, момент, межа у часі, послідовність подій (минуле, сучасне, майбутнє). Афоризми з семантичним компонентом «час» виконують важливі дидактичні функції, слугуючи настановою та попередженням на майбутнє, передають загальні міркування про час і таким чином закликають до дбайливого й поміркованого ставлення до кожної миті, відведеної людині для життя.

Ключові слова: латинська мова, фразеологічна одиниця, афоризм, крилаті вислови, лексична семантика, концепт часу.

Постановка проблеми. У фразеологічній системі мови, як у дзеркалі, відображаються культура етносу, його відносини з іншими народами, періоди становлення та розвитку як етнічної спільноти. Традиційно вважається, що і в культурі, і в мові кожного народу присутнє універсальне й національно-специфічне. Особливо яскраво простежуються ці відмінності саме в національних стереотипах та в їхній лінгвістичній реалізації, оскільки етнічні спільноти диференціюються за різним історичним та економіко-культурним досвідом народу, який визначає його світогляд, політику й поведінку.

Вивчення національних фразеологій становить інтерес не лише з погляду визначення специфічних чи унікальних їх ознак. На тлі відмінностей простежуються прикмети типологічної подібності або генетичної спорідненості елементів фразеологічної моделі, образності, компонентного складу.

Афоризми як оригінальні й лаконічні висловлювання видатних представників різних культур, поряд із пареміями, що традиційно включаються до фразеологічного фонду мови, здатні зберігати в собі величезний обсяг накопиченого різними цивілізаціями знання людини про оточуючий світ та охоплюють усі сфери людської життєдіяльності.

Термін афоризм (від грец. ἀφορισμός – короткий вислів) – влучний оригінальний вислів, що зробився усталеним; яка-небудь узагальнена думка, висловлена стисло в дуже виразній, легкій для запам'ятовування формі, яка згодом неодноразово відтворюється іншими людьми. В афоризмі досягається найвища концентрація безпосереднього повідомлення і того контексту, в якому думка сприймається слухачем або читачем.

Найстародавніші європейські прислів'я і приказки виникли в античній Греції, де вони отримали назву *λαροῦσία*, звідки походить і сучасний термін паремія (прислів'я, приказка). За визначенням античних філологів (Доната, Діомеда, Квінтіліана та ін.), паремія – це вислів, який має переважно метафоричну форму і містить у собі повчання й настанови, корисні для життя. Аристотель уважав, що паремії – це залишки, фрагменти якоїсь стародавньої мудрості (філософії), яка загинула підчас великих катастроф людства, однак уривки її випадково збереглися й дійшли до наступних поколінь [1, с. 11].

Прислів'я, приказки, гноми, сентенції, афоризми, апофтегми часто вживалися видатними давньогрецькими і римськими філософами, поетами, ораторами, державними й політичними діячами. Вони й самі створили численні мудрі стислі вислови, які згодом стали крилатими.

Таким чином, латинські афоризми – це в основному прислів'я, крилаті слова і вислови славетних римських письменників і державних діячів, видатних людей пізнішого часу, які писали латинською мовою. Одним із найважливіших їх джерел були також міфи, байки, притчі.

Сьогодні латинські крилаті вислови, афоризми продовжують, як і раніше, виконувати багатовекторну роль: вчать стисло висловлювати власну думку і розуміти чужу, поглиблюють культуру рідної мови; у навчанні сприяють засвоєнню лексики, повторенню і поглибленню граматичних знань, зокрема, у словотворі, де виступають споріднені фразеологізми. Багато в чому завдяки афоризмам здійснюються цілеспрямовані процеси виховання, освіти, управління, розваги та взагалі будь-якої форми осмисленої життєдіяльності. Адже немає жодної сфери людського буття, якій не були б присвячені афоризми

і немає такої сфери людської активності, в якій вони не були б використані. І це не випадково. Вся цінність тієї чи іншої афористичної форми полягає в тому, що в дуже короткому викладі точно й чітко передається думка, ставлення або явище, які інакше доводиться висловлювати довго, складно і для більшості незрозуміло.

При доборі фразеолого-афористичного матеріалу важливе значення завжди приділялося змісту, також зверталась увага на цікавість, влучність і мудрість, в яких відобразився багатовіковий досвід давніх предків, їх життєві цілі та переконання. Зокрема, в системі афоризмів відбилася й специфіка уявлень про час – один з базових концептів людини, що формує її світоглядні позиції. Дослідження латинських паремій з цього погляду дозволить розкрити важливе питання про те, як римляни сприймали час як явище, яке людина не може ігнорувати в своєму бутті, постійно відчуває його дію й спостерігає його вплив на все довкола. Ідея про афоризм як концентровану форму вираження того чи іншого важливого для носіїв мови змісту дає змогу подивитися на нього як на особливу компактную форму, що містить знання про категорію часу з її типовими та етно-специфічними рисами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення латинських афоризмів має давню традицію, яка передбачала головним чином збір, класифікацію, загальних аналіз вказаних фразеологічних одиниць. Різним аспектам функціонування цих семантичних одиниць приділяли увагу Н.Г. Корж, Ф.Й. Луцька [1], М.Т. Бабичев, Я.М. Боровський [2], В.Г. Гончаренко [3], Ю. В. Цимбалюк [4, 5]. Ними проведена велика робота зі збору, систематизації, класифікації та популяризації латинських висловів.

Наявність значної кількості збірок латинських крилатих слів, перекладених різними мовами світу, коментарі й тлумачення їх численними дослідниками, представниками різних шкіл та напрямів свідчать про постійний інтерес до вивчення цих фразеологічних одиниць. І все ж таки досі залишається широким коло питань, пов'язаних насамперед із «внутрішньою формою» латинських афоризмів, того знання про світ, яке вони зберігають у собі.

Актуальність нашої роботи визначається тим, що, попри традиційно велику увагу до латинських афоризмів як культурного надбання народу та загальним питанням їх класифікації та історії походження у сучасній лінгвістиці досі не розглянуто питання реалізації в системі таких фразеологічних одиниць концептуальних сфер різного характеру, зокрема й темпорального.

Натомість системний опис афоризмів означеної семантики дозволяє нам глибше зрозуміти систему базових концептів носіїв латинської мови, до яких, без сумніву, належить і концепт часу, і ширше уявити світоглядні позиції людини античної доби.

Мета роботи полягає в тому, щоб описати та проаналізувати систему афоризмів латинської мови часового значення, визначити специфічні для носіїв мови принципи фіксації і репрезентації знань про час загалом, його вплив на людину та довкілля. Вивчення афоризмів у часовому вимірі передбачає їх аналіз у різних аспектах. Для реалізації мети дослідження необхідно дібрати відповідні фразеологічні одиниці, систематизувати їх за семантичними ознаками та особливостями їх уживання в темпоральному контексті, визначити роль у загальній темпоральній концептосфері латинської мови.

Виклад основного матеріалу. Синтез концептуального, теоретичного мислення й сутнісного відтворення логічних категорій як форм освоєння суб'єктом об'єктивного світу створює інтегральне бачення часових відношень і відповідні прийоми оперування з параметрами часу, аналізу об'єктивних часових характеристик.

Залежно від культурно-історичних особливостей кожної епохи змінюється інваріантний характер відображення часу, тобто його перцептивний образ. Звичайне й художнє усвідомлення людиною часу ґрунтується на перцептивному сприйнятті часових параметрів конкретних об'єктів і процесів. Окрім того, слід враховувати, що будь-яка форма пізнання, зокрема й чуттєвого, в кожному суспільстві певною мірою залежить від характерних для неї категоріальних структур, які відтворюють різнопланові характеристики буття, які склалися емпіричним шляхом на основі попереднього розвитку пізнання. Теоретичне уявлення античного світу про час ґрунтується на ідеї про всезагальну, природну, закономірну й гармонійну організацію всесвіту. Питання про співвідношення психологічного часу з часом онтологічним і фізичним порушувалося вже античною філософією [6, с. 11–12].

Як зазначає Л. Звонська, у давні часи людина міфологізувала абстрактне поняття часу. Міфологічний час постає як «початковий», «ранній», «перший» час, «прачас», що передуює емпіричному (історичному) «профанному» часу. Онтологічне та гносеологічне розуміння часу в античній філософії та міфології, на сюжетах якої розгортаються колізії епосу, у творах античної трагедії та комедії, аллюзії лірики, історико-ораторський наратив є підґрунтям його мовної репрезентації крізь призму сприйняття реалій часу як окремим індивідуумом, так і носіями однієї етноментальності. Це повною мірою стосується й римської літератури, філософської думки і загалом латинської етноментальності [7, с. 167].

Розвиток і абстракція ідеї часу отримали своє втілення і в системі латинських афоризмів.

Матеріалом нашої наукової розвідки стали більше сотні афоризмів з темпоральним значенням. У дослідженій групі фразеологічних одиниць представлено час з усіма його типовими ознаками: послідовність, тривалість дії і часу, вказівка на часову межу, позначення конкретних темпоральних проміжків.

Час у загальному значенні представлено в 27 фразеологічних одиницях. У латинських афоризмах він постає як особливого роду субстанція, ресурс, який може змінюватися кількісно й якісно, самостійно впливати на життя і вчинки людини, витрачатися, рушити: *Tempus edax rerum – Всеноглинаючий час (Овідій); Nosce tempus – Знай час (на все своя пора); Tempori parce – Бережи час (Сенека); Utere temporibus, propere nam cuncta senescent – Часу не гай, бо все швидко старіє; Honestas lex est temporis necessitas – Влада часу – це закон, гідний поваги (Публій Сип).*

Послідовність дій у часі в лінійному вимірі «теперішнє – минуле – майбутнє» представлено в таких афоризмах: *Quodcumque retro est – Все, що пройшло, пройшло (Горацій); O mihi praeteritos referat si Juppiter annos! – О, якби Юпітер повернув мені минулі роки! (Вергілій); Omne futurum incertum – Майбутнє завжди непевне; Non quaere, quid sit futurum cras – Не питай про те, що буде завтра (Горацій); Quod hodie non est, cras erit: sic vita traditur – Чого немає сьогодні, то буде завтра: в цьому все життя проходить (Ціцерон).*

Цікаві кількісні показники дослідження цієї групи афоризмів. Крилаті вирази, що вказують на минуле налічують загалом 11 позицій, на теперішнє – 5, майбутнє – 19. Як бачимо, найменша кількість фраз репрезентують теперішній момент. Це повною мірою відповідає загальній тенденції до меншої об'єктивності в мові саме теперішнього часу. Момент відносно теперішнього часу порівняно з моментом відносно встановленого часу, де теперішній час є точкою відліку, характеризується граничною й обмеженою кількістю пунктів, що взаємодіють із ним у часовій системі координат. Натомість інші пункти в часі, обрані та встановлені мовцем, самі по собі різноманітні й мають більшу кількість зв'язків з іншими точками в часі, що і знаходить вираження у більшій кількості конструкцій темпоральної семантики [8, с. 327].

Циклічність життя та природи з її невинним обертаням, змінами і поверненням до першопочатків втілюється в ідеї річного циклу. В проаналізованих нами афоризмах такої семантики (13 одиниць) підкреслено відчуття плінності, швидкого руху років, з яким біжить і спливає час людського життя: *Annus exactis compleitur mensibus orbis – Прошли місяці, і щорічне коло завершується (Вергілій); Deposuit flavas annua terra comas – З року в рік земля скидає свій багряний наряд (Тибулл Альбій); Et singula praedantur anni – І одне за іншим викрадають роки (Горацій); Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis, et fugiunt freno non remorante dies – Час іде, і ми мовчазно з роками старіємо, дні біжать, і нам їх неможливо стримати (Овідій); Non eadem est aetas, non mens – Не ті вже роки, та й настрої вже не той (Горацій); Fugaces labuntur anni – Швидко плінуть роки (Горацій).*

Добовий цикл, в межах якого організовано все буття людини, як приватне, так і суспільно-політичне, також знаходить своєрідне відображення в системі латинських афоризмів. Цілком логічно видається більша об'єктивність в системі фразеологічних одиниць ідея найбільш активної частини доби – дня (30 афоризмів). День постає як Боже благо (*Quid sit futurum cras, fuge quaerere: et quem fors dierum cumque dabit lucro arpone – Що буде завтра, бійся розгадувати, і кожен день, долею нам надісланий, вважай за благо (Горацій)*), як найвища цінність, якою не можна нехтувати (*Carpe diem – Лови день (Горацій); Amici, diem perdidisti – Друзі, я втратив день! (Светоній); Quod est dies allaturus, id consilio anteferre debemus – Ми повинні розсудливо усвідомлювати, що несе нам наступний день (Ціцерон)*), як момент успіху й слави (*Albo dies notanda lapillo – День, який потрібно позначити білим камінцем; O diem praecelatum! Славний день!*), як найбільш досяжна людині ідея плінності й руху часу (*Rapit hora diem – на захоплює за собою день! Discipulus est prioris posterior dies – Кожен наступний день – учень попереднього; Truditur dies die – Один день витісняється іншим (Горацій); De die in diem – День за днем; Unus dies gradus est vitae – Один день – сходинка життя; Utendum est aetate, cito pede labitur aetas; nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit – Молодість швидко летить: слід скористатися часом. День минулий завжди кращий за теперішній (Овідій)*), як проміжок часу, в який людина має можливість розвиватися й самовдосконалюватися (*Quis est enim, qui totum diem jaculans, non aliquando collinet – знайдеться хто-небудь, хто, кидаючи цілий день дроти, не влучить колись (Ціцерон); Nulla dies sine linea – Жодного дня*

без рядка (Пліній Старший)), як прекрасний проміжок часу для життя і його кінцева межа (*Venit extrema dies – Прийшов останній день (Вергілій); Stat sua cuique dies – Кожному призначений свій день (Вергілій); Sumtum nec metuas diem, nec optes – Не бійся останнього дня, але й не закликай його (Марціал)*).

Ідея ночі, пізнього вечора реалізується у меншій кількості афоризмів (7 фразеологічних одиниць). У них простежується, з одного боку, думка про ніч як пору розкриття прихованих можливостей та таємних почуттів (*Nox et amor vinumque nihil moderabile suadent: illa pudore vacat, liber amorque metu – Ніч, кохання й вино не збуджують сором'язливих бажань: уночі щезає соромливість, а від вина й кохання – нерішучість (Овідій); Noctem sive tenebras inducere rebus – Наводити на щось ніч і темряву*), а з іншого – втілюється ідея кінцевої межі буття, за якою людину чекає вічна темрява (*Omnes una tanet nox – Всіх чекає одна ніч (Горацій); Aeterna nox – Вічна ніч (Вергілій)*).

Важливою темпоральною ознакою є ідея тривалості дії в часі та ідеї часової межі. Аналіз латинських афоризмів дозволив виділити групу одиниць зі значенням тривалості в часі (26 позицій, наприклад: *Totoque abhinc orbe totoque abhinc tempore – В усьому світі і на всі часи (Апулей); Stare putes, adeo procedunt tempora tarde – Час тягнеться так повільно, що здається, ніби він зупинився (Овідій); Cupiditas agendi aliquid adolescit una cum aetatibus – Прагнення до діяльності міцніє з роками (Ціцерон); Mutantur tempora et nos mutamur in illis – Часи змінюються, і ми змінюємося разом із ними; Damnosus quid non imminuit dies – Чого не псує згубний час (Горацій)*) та з указівкою на певний тип темпоральної межі – початок або кінець (9 позицій, наприклад: *Omne crede diem tibi diluxisse supremum, grata superveniet, quae non sperabitur hora – Вважай будь-який день, що тобі випав, останнім: буде милою та година, на яку ти не сподівався (Горацій); Venit extrema dies – Прийшов останній день (Вергілій); Accidit in puncto quod non speratur anno – В один момент трапляється те, на що не сподівався роками*). Можна сказати, велика кількість афоризмів, що склалися на позначення тривалості в часі, повною мірою відповідає загальному античному світовідчуттю, для якого відчуття тривалості в часі виявляється більш актуальним для носіїв мови, ніж фіксація окремого моменту [8, с. 328].

Латинські афоризми темпоральної семантики виконували й важливу дидактичну функцію. Вони могли слугувати настановою, попередженням або передавати загальні міркування про час і таким чином закликати до дбайливого й поміркованого ставлення до кожної миті, відведеної людині для життя.

В афоризмах-настановах відсутнє твердження, яке претендує на істину. Але їхня гуманістична складова важлива й актуальна і сьогодні, наприклад: *Tempori parce – Бережи час (Сенека); Optime colloca horas – Найкращим чином використувуй свій час; Potius sero quam nunquam – Краще пізно, ніж ніколи (Тит Лівій); Temporibus servire decet – Слід підкорятися вимогам часу (Лукан); Quod est dies allaturus, id consilio anteferre debemus – Ми повинні розсудливо усвідомлювати, що несе нам наступний день (Ціцерон); Sumt cuique rei tempus – Кожній справі – свій час (Сенека).*

Усвідомлення досвіду предків, прагнення передати найкращі й найцінніші спостереження за перебігом життєвих

обставин нащадкам сформували особливу групу афоризмів, які постають як передбачення і попередження, наприклад: *Hodie Caesar, cras nihil – Сьогодні Цезар, завтра ніщо; Non semper erit aetas – Не завжди буде літо; Cras, cras, semper cras, sic evadit aetas – Завтра, завтра, завжди завтра – так проходить життя; Ipsa dies quandoque parens, quandoque poverca – День буває то матір'ю, то мачухою.*

Цінуючи кожен мить життя, римські мислителі стверджували, що не слід гаяти час, треба жити сьогоднішнім днем так, щоб у майбутньому не траплялися негаразди. Афоризми-міркування містять загальну думку про вплив часу на людину, її поведінку в часі, спроможність досягнути швидкоплинності буття і зуміти скористатися відміреним для життя часом, наприклад: *Quem tibi dabis, qui aliquod pretium temporis ponat? – Кого ти мені назвеш, хто хоч скільки умів би цінувати час? (Сенека); Nihil vilius quam tempus expenditur – Ні з чим не обходяться так легковажно, як з часом; O tempora, o mores! – О часи, о звичаї! (Цицерон); Rara temporum felicitas, ubi quae velis sentire et quae sentias dicere liceat – Рідкісні ті щасливі часи, коли дозволяється думати, що хочеш, і говорити те, що думаєш (Тацит).*

З цього випливає загальна ідея про велику дидактичну функцію часу і його роль у формуванні досвіду, передачі знання від людини до людини, до нащадків і прийдешніх поколінь: *Tempus est optimus magister vitae – Час найкращий учитель життя; Temporis filia veritas – Істина – дочка часу (Авл Геллій); Dies diem docet – День вчить день (Публій Сір); Nulla aetas ad discendum sera – Вчитися ніколи не пізно (Квінтіліан); Veritatem dies aperit – Істину відкриває день.*

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, афоризми – система виразів, яка дає нам можливість розкрити уявлення людини про світ і час. Більшість афоризмів виконують моралістичну функцію і мають виховне значення. Афоризми стверджують важливість часу в житті людини, цінність різних етапів і періодів, необхідність розумно використовувати кожен момент життя.

Афоризми показують нам, що час закінчується швидше, ніж щось інше в житті. Кожна його мить – шанс усе змінити, здійснити бажання і мрії, і цього не можна втрачати.

Для носіїв латинської мови перебіг життєвого циклу сприймається як чергування дня і ночі. Римляни цінували день, намагалися відчути найважливіші моменти у своєму житті. День завжди заповнений, насичений діяльністю. Відсутність роботи визначала день як нудний, безглуздий. Ми бачимо, що римляни цінували роки своєї молодості, робили все можливе, щоб відсунути ту саму “останню ніч”. Ніч – частина доби від заходу до сходу сонця, між вечором і ранком. Ніч указувала на тимчасову владу темряви, зла, всього ворожого людям. Таким чином, назви часу доби позначають не лише рух часу, але і розчленовану на фрагменти життєдіяльність людини, її психоемоційне сприйняття перебігу часу доби, її міфологічні уявлення про природу.

Римляни прагнули мати уявлення про майбутнє або хоча б передбачати певні його риси. Але пошуки образу майбутнього завжди оберталися довкола досвіду минулого і безпосереднього відчуття реалій сьогодення. Звідси й велика дидактична функція латинських афоризмів, які попереджають, що для успіху в майбутньому треба використовувати кожен день, а оскільки ніхто не знає напевно свого останнього дня, то особливої важливості набуває й кожна мить.

Інтерес до латинських прислів'їв, приказок і крилатих висловів пояснюється, звичайно, не тільки, тим що вони пройшли крізь століття як світло істинної мудрості, а й тим, що вони співзвучні нашому часу, який вимагає особливої стислості і точності у вираженні думок, а також відчуття й розуміння особливої важливості кожної миті нашого життя.

У латинських афоризмах, які закарбували душу, розум і силу слова поколінь, нам і сьогодні цінні моральні, етичні й естетичні ідеали. Адже ті знання, які отримані з досвіду минулого, допомагають творити сьогодення і визначити майбутнє. Крім того, античні афоризми завжди були і будуть джерелом збагачення нашої мови. У відточеній, яскравій і лаконічній формі вони відображають високий злет думки протягом багатьох століть. Актуальним і перспективним видається подальше дослідження паремійного фонду класичних мов (латинської й давньогрецької) з погляду відтворення в них світоглядних позицій носіїв культур, віддалених від нас у часі, але базових для формування сучасної європейської ментальності.

Література:

1. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Из скабрниці античної мудрості. К.: Вища школа, 1994. 351 с.
2. Бабичев Н.Т., Боровский Я. М. Словарь латинских крылатых слов. М.: Русский язык, 1982. 959 с.
3. Гончаренко В.Г. Латинська фразеологія в сучасній українській літературній мові. Харків: ХДУ, 1982. 128 с.
4. Цимбалюк Ю.В. Крилаті латинські вислови. К.: Вища школа, 1976. 192 с.
5. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки. К.: Вища школа, 1990. 436 с.
6. Звонська Л.Л. Генеза парадигми темпоральності у давньогрецькій мові. К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. 257 с.
7. Звонська Л.Л. Розвиток стратегії часової параметризації у давньогрецькій мові. *Studia Linguistica*: 36. паук. праць. К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. Вип. 2. С. 165–172.
8. Чекарева Є. С. Концептуальні сфери простору й часу в лексико-семантичній системі давньогрецької мови. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Київ, 2017. 457 с.

Chekareva Ye. The concept of Time in the System of Aphorisms of the Latin Language

Summary. Despite the development of certain issues of the representation of the category of time on the material of classical languages from the standpoint of an anthropocentric approach, today there is a lack of study of the lexical field of temporality, which is characterized by the complexity and extensiveness of systemic connections and includes a set of ways of expressing temporal relations using a special temporal vocabulary.

The relevance of the work is determined by the fact that, despite the long tradition of collecting, classifying and general analysis of Latin aphorisms, the issue of representing the concept of time in this group of phraseological units has not yet been considered in modern linguistics. Instead, a systematic description of the aphorisms of the defined semantics will help to reveal the specifics of the implementation of the temporal concept sphere in the lexical system of the Latin language, and thus to better understand the worldview principles of the formation of the culture of the ancient world.

The purpose of scientific research is to describe and analyze the system of aphorisms of the Latin language with a temporal meaning, to determine the principles of fixation and representation of knowledge about time in

general, its influence on people and the environment, to reveal the strategy of temporal parameterization by the speakers of the Roman ethno-mentality. Achieving the specified goal involves the systematization and description of phraseological units according to their semantic features and use in a temporal context.

As a result of the research, the following conclusions were formulated: aphorisms are a system of expressions that gives us the opportunity to reveal a person's perception of the world

and time. Aphorisms present time with all its characteristic features: duration, moment, time limit, sequence of events (past, present, future). Aphorisms with the semantic component "time" perform important didactic functions, serving as instructions and warnings, conveying general considerations about time and thus calling for a careful and moderate attitude to each moment allotted to a person for life.

Key words: Latin language, phraseological unit, aphorism, proverbs, lexical semantics, concept of time.